

той чи той елемент слугує уточненню понять (коли йдеться про терміни) чи прозорості висловлюваної думки (коли йдеться про синтаксичну конструкцію).

г) *Втрата продуктивних українських слів і термінів через відсутність прямих іншомовних відповідників.* Підпорядкованість добору українських термінів структурі вихідних мов словників призводить до поступової втрати дуже корисних і потрібних висловлювальних засобів. Наприклад, словники не містять слова *недовільний*, бо відповідником його антоніма *довільний* в російській мові є *произвольный*, а російське слово *непроизвольный* має інше значення (мимовільний). Влучне і виразне слово *відшкодовувати* заступила сполука *компенсувати шкоду* та подібні довгі конструкції. Замість *цілковитий* ми вживаємо *повний*, втрачаючи важливі семантичні відтінки. У словниках немає слова *підважувати* (підіймати важелем), бо точного відповідника знову ж таки немає в російській мові. Тут ми обмежимося наведеними прикладами, хоча перелік таких утрат, на жаль, може бути дуже довгим. Ми втрачатимемо й далі, якщо зволікатимемо з укладанням словників, у яких вихідною мовою є українська.

НАЙНОВІША РЕДАКЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

© Лев Полюга, 2000

Інститут українознавства НАН України, Львів

Як відомо, 15 червня 1994 р. Кабінет Міністрів України видав Постанову “Про підготовку і видання “Українського правопису” у новій редакції” і затвердив склад Національної правописної комісії. Комісія узгоднила багато проблем, але через низку перипетій до остаточної згоди не дійшла. При тому в пресі, в залах різних засідань і поза ними точилося немало розмов, часто доброзичливих, а не раз і не зовсім вдалих. Тому, на мою думку, треба вітати ініціативу групи київських науковців мовознавчого профілю на чолі з директором Інституту української мови професором В.Німчуком, яка скрупульозно вивчила всі дискусійні матеріали засідань Національної правописної комісії і створила проект найновішої редакції “Українського правопису” [1]. Про основні принципи нової редакції цього правопису інформував учасників з’їзду МАУ влітку минулого року в Одесі професор В.Німчук. Обговорення принципів триває.

Видається зовсім слушною думка В.Німчука: “виходячи з нинішнього стану лінгвосистеми (української - Л.П.), беручи до уваги шляхи її формування, враховуючи сучасні тенденції в розвитку та змагання в правописі, фахівці мають право не тільки спрощувати й уточнювати правила орфографії, а й надавати повнокровне життя тим елементам української мови, які в часи тоталітаризму з політичних міркувань було несправедливо й примусово відтиснено на другий план чи на периферію спілкування або й зовсім заборонено. І це не є війною з мовою, а плеканням її неповторності й багатства” (Проект, с.332).

Правопис видано для обговорення обмеженим тиражем. У ньому дещо змінено в порівнянні з правописом 1993 р., особливо що стосується запозичених слів: 1) рекомендовано писати букву *я* після *і* замість колишнього *а*: *матеріал*, *геніальний*; 2) іншомовний дифтонг *ai* пропонувано писати як *ав*: *авдиторія*; 3) уникати зайвого дублювання звуку *й* у словах *Гавайї*, *фойє*, а вирішено писати *Гаваї*, *фос*; 4) щоб спростити написання літери *и* у запозичених власних особових іменуваннях і географічних назвах, “правило дев’ятки” поширено з загальних назв на власні: *Дизель*, *дизель*, *Диксиленд* (розмовна назва півдня США); 5) зменшено кількість винятків у

словах з подвоєними приголосними; треба буде писати: *анали, бруто, нето, тона, мадона* (у власних назвах подвоєння буде зберігатися для ідентифікації назв); 6) збільшено кількість слів з написанням *г*; 7) правила вживання апострофа у словах власне-українських перенесено і на запозичені: *коп'юра, г'яур, Г'юго, б'юро*. Деякі зміни запропоновано і в написанні українських слів (написання числівника *пів* зі словами окремо та ін).

І хоч нібито ніхто не заперече, що українська орфографія повинна базуватися на національних підвалинах, що удосконалення її правил зберігає неповторність звучання рідної мови, а проект все ще не затверджено, все ж і він викликав спротив серед інших науковців. Створена нова правописна комісія Президією НАН України. Чи не дивно? Але чи не забагато тої дивини в суверенній державі?

1. *Український правопис (проект найновішої редакції)*. - К., 1999.

ТРОЯНСЬКІ КОНИ РАДЯНОМОВНОЇ НОРМАТИВНОСТІ

© Володимир Козирський, Василь Шендеровський

Інститут теоретичної фізики НАН України, Київ

Живу всупереч кількасотрічним репресаліям Українську Мову нищать "академічними" словниками наукової термінології. Доконечною потребою сьогодення є сумлінне ставлення до Конституції, яка проголосує, що "державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України". Це вимагає належних засобів – наукових і технічних термінів, підручників і посібників, довідників, словників та енциклопедій в усіх царинах знань. Через століття окупації в офіційних словниках бракує належних термінів. Ці лакуни потрібно найскоріше, але виважено і сумлінно зліквідувати. І передовсім скарбами питомого назовництва, що існує від прапам'ятних часів, а не псувати мову чужинецькими термінами чи словниками "мертвої мови" (слова В. Гейченка) радяно-імперської доби.

Нещодавно видано "Російсько-український словник наукової термінології. Математика, фізика, техніка, науки про Землю та космос.", Київ, Наукова думка, 1998р., 892с. ЗМІ сповістили: понадсімнадцятирічна ґрунтовна праця містить біля 120 тисяч термінів і номенів, є значним культурним явищем, великим досягненням вітчизняної лексикографії і має правити за норматив для всіх науковців і наукових видань.

Якби кожен рядок у кожному стовпчику містив по терміну з відповідним перекладом, то й тоді обсяг Словника не перевищуватиме 117 тисяч термінів. Але ж сливе кожна прикметникова стаття містить багато рядків із асоційованими іменниками, до яких скеровують читача позначкою см., помножуючи обсяг у десятки разів (абсолютный – 26 рядків проти одного, автоматический – 45, кольцевой – 29, конечный – 33, линейный – 65, магнитный – 69 (!), механический – 52, обратный – 45, оптический – 38, солнечный – 42 і т.д.). Кожен автор (усереднено) річно готував біля семи сторінок або з півсторінки на місяць. За сімнадцять років напруженої праці створено не просто халтуру, але надто шкідний продукт. Знавцеві російської термінології цей словник непотрібний. Українці, що не знають російської термінології, не можуть ним скористатися, бо індекс українського словник не містить. Отже, Словник не для українців. Свідчать автори: "Словник покликаний задовольнити потреби перекладу великої кількості спеціальних слів і словосполучень російської та іншомовної (переважно інтернаціональної)